

כלל י

אימתי הלכה כירושלמי? ❧

הרמב"ם פוסק כירושלמי כאשר המימרא בבבלי נאמרה בדורות של שמד בבבל. בדורות אלו תלמודה של ארץ ישראל מבורר יותר.

פעמים רבות יש מחלוקת בין שני התלמודים, הבבלי והירושלמי. כיצד יש לפסוק הלכה במקרים אלו? כתב הר"ף (עירובין ל"ה ע"ב מדפי הר"ף):

וחזינן למקצת רבואתא דסבירא להו כעולא וסמכי אגמרא דבני מערבא... ואנן לא סבירא לן הכי, דכיון דסוגיין דגמרא דילן להתירא לא איכפת לן במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא, דעל גמרא דילן סמכינן, דבתרא הוא, ואינהו הוי בקיאי בגמ' דבני מערבא טפי מינן, ואי לאו דקים להו דהאי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא, לא קא שרו ליה אינהו.

לדעת הר"ף פוסקים כתלמוד הבבלי, כיון שנחתם אחר התלמוד הירושלמי והלכה כבתראי, שכן האחרונים בקיאים בדברי הקודמים להם ויודעים שאינם להלכה.

שיטתו של הרמב"ם שונה מדרכו של הר"ף. הרמב"ם פוסק כירושלמי פעמים רבות, כפי שמובא בכמה מקומות. המהר"ק (שו"ת מהר"ק, שורש ק) כתב:

והוא דבר ידוע שרבינו משה (הרמב"ם) רגיל לפסוק על פי ירושלמי יותר מכל הפוסקים הידועים אצלנו, ואפילו במקום שאין תלמודנו מוכיח כדברי הירושלמי, לפעמים יפסוק כמותן, היכא שתלמודנו מעמיד משנה או ברייתא בשינוי דחיקא והירושלמי מפרשה כפשטא תופס לו שיטת הירושלמי.

והראב"ד כתב בהלכות קריאת שמע (פ"ג ה"ו):

זה הרב דרכו להיות סומך על ירושלמי.

וכן כתב הגר"א בכמה מקומות בביאורו לשו"ע, כגון (יר"ד סימן ס"ג, ס"ק א):

ואף על גב דסוגיא דחולין (צ"ה ע"א) אינו כן, סומך על הירושלמי כדרכו ברוב מקומות.

ועוד (או"ח סימן רל"ה סעיף ג):

ובפרט שהרמב"ם תמיד נוטה אחר הירושלמי.

דבר זה מעורר לעיון, שכן אין דרכו של הרמב"ם לנטות מדרכו של הר"ף, כפי שכתב בתשובה לתלמידו (תשובת הרמב"ם, פאר הדור קמ"ב):

ואמנם מה שזכרת מהליכתך לבבל כבר הרשתיך שתפתח מדרש ותלמד ותורה עם ההתמדה והשקידה על עיון החבור (ה"ד החזקה), ולא תתעסק כי אם בהלכות הרב (הר"ף) ותעריכו אותו עם החבור, וכשתמצאו מחלוקת בדבר תדעו כי עיון התלמוד יורה אתכם זה, ותסתכלו ותעיינו במקומו ותמצאו האמת.

כאשר יש בי"ד החזקה מחלוקת עם הר"ף, יש לעיין בדבר ולעמוד על דרכו של הרמב"ם, מדוע נטה מדברי הר"ף.

בענין זה של דרכי הפסיקה בין התלמודים, הסביר הרמב"ם עצמו את שיטתו. כך כתב הרמב"ם בתשובה שהביא הריטב"א בחידושו (יומא נ"ז ע"א)¹:

דר' ירמיה לטעמיה דאמר "במחשכים הושיבני כמתי עולם" זה תלמוד בבלי, וטעמא משום דלא נהירי להון טעמי דמתנייתא כהלכה כמה דנהירי לרבנן דארץ ישראל. ור' זירא נמי בעי דלשתכח ליה טעמיה דבבלאי משום דלא נהירן ליה בתר דשמע טעמא דמערבאי, דמנהגא דעלמא דמדכר איניש טפי מאי דגמר ברישא. מיהו לאו בכל הדורות היה כן, אלא בימי רבה ורב יוסף ואביי ורבא דהוו להו שמדות כדאיתא בהשוכר את הפועלים. ואמרינן נמי בפרק אלו טריפות ערקו רבה ורב יוסף, ור' זירא אמר להו ערוקאי, שהיו בורחין מחמת השמדות, ואמר להו ר' זירא שעם כל זאת לא ישכחו דברי התורה. ואמרינן בפרק המנחות והנסכים: "והיו חייך תלואים לך מנגד", זה הלוקח תבואה משנה לשנה, ואם כך ללוקח תבואה משנה לשנה כל שכן לשמדות שיש בו סכנת נפשות, וזהו טעמן של ר' זירא ור' ירמיה. אבל אחרי כן נתגברה התורה בבבל, כל שכן בימי רב אשי, דאמרי' מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

בתלמוד הירושלמי השמועות מבוררות יותר, מפני שלא היו להם שמדות, ואילו בתלמוד הבבלי השמועות מסופקות, כיון שהיו להם שמדות.

¹ ויש שייחסו תשובה זו לרבנו מימון אבי הרמב"ם, עיין בתשובות הרמב"ם בהוצאת מקיצי נרדמים תשובה תל"ז.

הרמב"ם מסייג את דבריו לדורותיהם של רבה ורב יוסף, אביי ורבא, ר' ירמיה ור' זירא, שבהם מסופר בגמרא על שמדות שהיו בבבל. נראה, אפוא, שפסיקת הרמב"ם כירושלמי נובעת מן העובדה ששמועותיו של הירושלמי מבוררות יותר מחמת השלום שהיה בארץ ישראל באותם דורות. על פי זה ניתן לקבוע כלל בדברי הרמב"ם, שהוא פוסק כירושלמי בשמועות שנאמרו בדורות שבהם היו שמדות בבבל. בסוגיות שבהן מובאות מימרות משמם של רבה ורב יוסף, אביי ורבא וכדומה, וכירושלמי תהיה התייחסות לדברים אלה - יפסוק הרמב"ם כירושלמי, ששמועותיו מבוררות ומהימנות יותר, מחמת שבבבל היו שמדות.

לדברים אלו יש להוסיף את דברי האשכול (הלכות ספר תורה), המבאר מדוע הלכה כתלמוד הבבלי:

...מה שמצינו שחולק (תלמוד ארץ ישראל) על תלמודנו - נעזבנו, והא דצם ר' זירא דלשתכח תלמודא דבבלאי, ור' ירמיה אמר "במחשכים הושיבני" זה גמרא בבלי, ואמר נמי בבלאי טפסאי דיתבי בארעא דחשוכא אמריתון שמעתא דמחשכי, בזמנם לא נהיר להו טעמי דמתניתא כחכמי ארץ ישראל, דעדיין היו שם סנהדרין וגדולי החכמים היו בארץ ישראל, וגזרות מרובות בבבל, כדאמרינן בשחיטת חולין פולמוסא אתא לפומבדיתא, ואגב שמדא נח נפשיה. ותו ודאי ארץ ישראל נתקדשה מכל ארצות כדברי רבי זירא שמע מינה אורא דארץ ישראל מחכים, אבל בימי רב אשי ורבינא היה שלום בבבל ונפיש שמדא בארץ ישראל ואימעטא הוראה תמן טובא, ונחית מן דהוה תמן לבבל כגון רבין ורב דימי, וכולהו נחותי דנחתין הכא רובן חכמי דארעא ישראל. ואמרו מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, והתורה מתגברת והולכת בימיו, ודאי אורא דארץ ישראל מחכים, ואמרו ולציון יאמר איש ואיש יולד שם, חד מינייהו עדיף כתרין מינן, והני נמי הוי התם ונפיק מינייהו תלמודנו, לכך עדיפא מתלמוד ארץ ישראל, ותו קמייהו הוי תלמוד ארץ ישראל וידעו טעמי דקדמאי, והיכא דלא ניחא להו נאדו מן טעמי דקמייהו, וכללא הוא הלכה כבתראי.

עיקר המעלה נתונה לתלמוד הירושלמי, משום חכמתה של ארץ ישראל הנובעת מקדושתה. עם זאת, ההלכה היא כתלמוד הבבלי, שכן רבים מחכמי התלמוד הבבלי הם יוצאי ארץ ישראל.

האשכול שיקע בדבריו את דברי הרי"ף והרמב"ם, ומשמע מכך שגם לשיטתם "אין תורה כתורת ארץ ישראל", אלא שהתלמוד הבבלי כולל את תורת חכמי ארץ ישראל המבוררת יותר ועל כן פוסקים כמוהו.

השיעורים הקשורים לכלל זה:

שבת החזרה לכירה בשבת עמוד 116
שבת "ולא יטמיננה בחול" עמוד 120